

Mosonmagyaróvár

Tuba László könyvtárigazgatóval beszélget Juhász Zsolt¹

A három településből – Moson, Magyaróvár és Lucsony – keletkezett város története a Kr. u. első századig nyúlik vissza. Moson, az egykori megyeszékhely a középkori Magyarország nyugati határainak fontos védőbástyája, a IV. Béla idejében épült Óvár később a királynék birtoka volt. A XIX. században komoly rangot adott a városnak az 1818-ban alapított Gazdasági Tanintézet, valamint a XIX. század elején idetelepedett Czéh Sándor által újjáélesztett nyomdaipar, könyvkereskedés és nyilvános kölcsönkönyvtár. Talán az sem véletlen, hogy a város egyik legjobb ismerője is ennek a hagyománynak az örököse. Dr. Tuba László, műsorunk szellemi kalauza a Győr-Moson-Sopron Megyei Könyvtár igazgatója, de Mosonmagyaróváron él, s számtalan szállal kötődik a bájós kisváros a múltjához és jelenéhez. (Szerk.)

Juhász Zsolt: Ha visszatekintünk a történelemben, akkor a régi Moson vármegye leggazdagabb településén állunk.

Tuba László: A mai Mosonmagyaróvár, a régi Moson és Magyaróvár a történelmi, még István király által szervezett vármegye központja volt, egészen a trianoni békéig, amikor is az elcsatolások következtében kimondták a vármegye megszűnését, 1924-től tehát nem megyeszékhely. Mosonmagyaróvár Magyarország észak-nyugati szegletében, a Kis-alföld észak-nyugati részén van, a Fertő-Hanság mocsárvilága valamint a Nagy-Duna és mellékágai között.

A város azért volt mindig jelentős, mert nagy utak találkozásánál feküdt, a dél-német területekről kiinduló nyugat-kelet irányú kereskedő út és az észak-déli, a Baltikumból, a Mediterráneumba tartó útnak, az úgynevezett borostyán útnak a találkozásánál. A rómaiak ide építették a hadi utat, és lényegében a mai országutak, meg az autópálya is azon a nyomvonalon haladnak, mert két hatalmas vizes, mocsaras terület között, itt volt egy olyan néhány kilométeres, kiemelkedő földnyelv, amelyik az év nagy részében szárazulat volt, közlekedésre alkalmas.

Juhász Zsolt: Tehát a víz közelsége, és az előnyös helyzet, hogy jó közlekedési viszonyok jellemzik a települést, ez adja igazán kiemelt rangját?

Tuba László: Azóta is itt van a Bécs–Budapest és a Prága–Pozsony–Budapest út találkozási pontja. A sok víz átok is volt, meg áldás is, mindenesetre a környékbeli emberek életét erősen meghatározta.

Juhász Zsolt: És ahol most beszélgetünk, ez a városnak melyik része? Ez a lakótelep, volt korábban a választóvonal Moson és Óvár között?

Tuba László: Az itteniek úgy hívják, hogy városközpont, a két történelmi település, Magyaróvár és Moson között terül el. Gyermekkoromban itt kukoricaföld, agyagbánya volt, most pedig egy viszonylag szellős és emberi léptékű lakótelep. Azzal a haszonnal járt, hogy a két település között viszonylag nagy tér volt, hogy nem kellett a belvárosokban rombolni azért, hogy építhessenek. Az új lakótelepet, a rendőrség, a posta, a művelődési ház új épületét, áruházakat és a lakóépületeket itt építettek az 1970-es évektől két évtizeden keresztül. Ma a város lakosságának a nagyobbik része él itt.

Juhász Zsolt: Ez a kulturális központ is, hiszen itt van a könyvtár és a művelődési otthon is.

Tuba László: A Flesch Károly Kulturális Központ épülete előtt állunk, ennek egyik szárnyában a Mosonyi Mihály Zeneiskola működik, a másik szárnyában a Huszár Gál Városi Könyvtár, mindegyik önálló intézményként. Tulajdonképpen, Ez egy kulturális nagyüzem, ami azonban nem jelenti azt, hogy a mosoni és az óvári városrészen ne lennének fiókjai.

Juhász Zsolt: Megvan még a gondolkodásban, hogy én az óvári részen lakom, én a mosoni részen lakom?

¹ Elhangzott a Kossuth Rádióban 2002. december 20-án. (Szerk.)

Tuba László: Sőt, még azon belül is megkülönböztetik: én *ipartelep*i vagyok, én *majoroki*, *lucsonyi*, és így tovább. De az itteniek inkább Óvárt és Mosont emlegetnek. Mosonmagyaróvárt szinte hivatalosan használjuk csak.

Juhász Zsolt: *Tuba László a Megyei Könyvtár igazgatója. Ez az intézmény helyileg hol van?*

Tuba László: A Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár Győr Belvárosában működik, és mivel Győr-Moson-Sopron megye legnagyobb könyvtári közgyűjteménye, helyismereti gyűjteményének fontos része a Moson megyére, valamint a Mosonmagyaróvárra és környékére vonatkozó helytörténeti irodalom. Azonban itt a Huszár Gál Városi Könyvtárban, meg a Hansági Múzeumban is jelentős a helyismereti gyűjtemény.

Juhász Zsolt: *Melyek az Ön számára kedves helyek, ahová el fogunk látogatni?*

Tuba László: A múzeum mindenképpen kedvencem, továbbá elmennék a Kühne-gyárba is, amely Magyarország egyik legrégebbi mezőgazdasági gépgyára, 1856-óta működik, és ha sikerül, akkor a történelmi belvárosban állunk majd meg.

*

Tuba László: Böröndi Lajos a Flesch Károly Kulturális Központ igazgatója, aki elég hosszú ideje kiveszi részét a város kulturális életéből, hiszen itt mindig pezsgő az élet.

Böröndi Lajos: Már 1989 előtt elindult a változás: megalakult néhány egyesület, ami a mai napig működik. A Városvédő Egyesületet említeném elsősorban, de azért 1989 után nagyobb lett a pezsgés, ami természetes is. Megnyíltak azok a korlátok, amelyek 70-80 évig elzártak bennünket természetes közegünktől. Mi itt egy történelmi régió kellős közepén vagyunk, ez a régió ma már háromnyelvű. Pozsony 38 km, Bécs 67 km távolságra van, s ha visszalapozunk a történelemkönyvekben, nagyon jól tudjuk, hogy a lucsonyi tormát a bécsi piacokon értékesítették. Így természetesen a kulturális élet központjává is vált Magyaróvár. Aki ide jön komolyzenei hangversenyre, az láthatja, hogy a parkolóban osztrák és szlovák rendszámú autók is állnak.

Ez a ház 1984-ben épült, az utolsó, amely még eredetileg is kulturális célokra létesült. Mintegy 70 egyesület működik már a városban, a magunkéhoz közelállóknek helyet is adunk, érve ez alatt egy fotó- vagy egy néptánc egyesületet, akik irodával is rendelkeznek. Szinte háromévenként meg kellett újulnunk, programokban, tevékenységben, szerencsére a város is nagyon fontos tevékenységnek tartja.

Juhász Zsolt: *Hasonló nagyságú városokban halódnak a művelődési otthonok.*

Böröndi Lajos: Itt valószínűleg gazdagabbak az emberek, mint másutt. Ugyanis nehezen tudom elhinni, hogy Egerből, Miskolcra netán Békéscsabáról kelljen színházat venni. Nyereséges a színházunk! A munkanélküliség a városban 4%-os, de ez is bújtatott, mert hisz dolgoznak – sokan hivatalosan – a határon túl is, és itt vásárolnak. Nagyon sok külföldi él a városban, ők ugyancsak itt költik a pénzüket, és azért eljönnek egy-egy hangversenyre, kiállításra. De nem az a jellemző, hogy ők töltsék meg kulturális terméinket, inkább a helyiek. Ez az egyik pillér. Másik pillér az, hogy a város valóban jól gazdálkodik. A kultúrára jelentős összeget, 100-130 millió forintot költ. Ez a városban lévő két közművelődési épület költségvetése, és nemcsak a bért fedezi, ebben már egyéb dolgok is vannak, olyan rendezvényeket támogat, amiknek idegenforgalmi vonzerejük van.

Juhász Zsolt: *A színházterem hány személyt tud befogadni?*

Böröndi Lajos: Ez nagy gond! A színházterem nagyon szép, elég nagy is, de csak 355 főt fogad be. Elsősorban a révkomáromi, a veszprémi és a zalaegerszegi színházzal dolgozunk együtt. 1995-ben kétszáz ember jött el a bérleteinkre, most pedig ott tartunk, hogy a 355 jegyen kívül „lépcsőjegyeket” adunk ki. És ha megveszünk még egy darabot, bátran le merem kötni – éppen ma van előttem egy 200 ezer forintos darab –, bátran alá merem írni, mert el fogjuk adni.

*

Juhász Zsolt: *Műsorunk rendszeres szakértője Halász Péter, a Honismereti Szövetség elnöke, aki ide Mosonmagyaróvárra is eljött velünk. Miért esett a választásod erre a településre?*

Halász Péter: Kapcsolatom Mosonmagyaróvárral a Gödöllői Agráregyetemen kezdődött, mert tanárain, később kollégáim között sokan voltak, akik itt végezték az Akadémiát, ahogy

akkor nevezték. Minden főiskolának megvan a varázsa: ennek volt egy vidám, kicsit tivornyás, sok viccel, mókával fűszerezett, mert olyan közösség alakult itt ki, amit onnan Gödöllőről, a hagyománytalan Egyetemről, bizony sokan irigyeltünk. Most pedig, mikor ide indultunk, megnéztem Fényes Elek XIX. század közepén kiadott Magyarország geographiai szótárát, azt láttam benne, hogy ez volt a megye leggazdagabb városa, mert egy esztendőben 300 hajó kötött ki és 3-400 ezer mázsa árut hozott, amiből a kereskedelem sokat profitált. Ezért a helyedben megkérdezném Tuba Lászlótól, vajon van-e ami pótolja a kieső hajóforgalommal elvesző kereskedelmet Mosonmagyaróváron. Miből él ma elsősorban a város?

Tuba László: A híres mosoni gabonakereskedelmet a vasút tette tönkre. A város gazdasága azonban szerencsére több lábon áll. Ma a városban jelentős a mezőgazdaság, ugyanakkor fejlett és sokoldalú ipara is van, a rendszerváltás után is sok minden lábon tudott maradni. A harmadik jelentős dolog az, hogy a város logisztikai központ. Két határ is közel van, Európa több ütőere is itt megy keresztül. Sajnos a Duna már nem hajózható, de a korszerű közlekedési útvonalak azt jelentik, hogy a beruházók hamar találnak itt alkalmas területet. A városban egyetem van, fejlett az iskolarendszere, ez sem elhanyagolható. Nagy kincs a termásvíz, amire jelentős idegenforgalom épült.

Juhász Zsolt: *Nagyon régre tekint vissza az agrárszakember-képzés.*

Tuba László: Mosonmagyaróvár múltjában meghatározó volt, hogy II. Lajos idejétől egy nagy Habsburg birtok működött itt, s annak a központja volt. A XVIII. század végére korszerű nagyüzem jött létre, ami fennállt egészen a II. világháború végéig. Ennek a birtoknak és a Habsburgok más országokban lévő birtokai gazdatisztjeinek a képzésére, alapították itt 1818-ban a Gazdasági Akadémiát, amely Magyarországon sokáig az egyetlen felsőfokú mezőgazdasági szakembereket képző intézmény volt. A Monarchiából, Törökországból, de Közép-Európa sok más országából voltak diákjai, s néhány év kihagyással 1818-óta folyamatosan működik. Ma a Nyugat-Magyarországi Egyetem Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kara.

*

Juhász Zsolt: *Vendéglátónkkal, Tuba Lászlóval megérkeztünk Németh Alajos tanár úrhoz. Miért esett rá a választása?*

Tuba László: A tanár úr szenvedélyes amatőr gyűjtő, abból a fajtából, aki a múzeumokat, a közgyűjteményeket is segíti.

Németh Alajos: Nagyon régóta, tizenhárom éves korom óta gyűjtök, tehát már negyven éve. Abban az időben azért, mert senki sem foglalkozott vele. Furán néztek az emberre, ha a történelemmel, a múlttal akart foglalkozni. 1970-ben a mosonmagyaróvári Kühne-gyárban kezdtem dolgozni, és olyan főnököm volt, aki a műszaki pálya mellett helytörténettel is foglalkozott. Ahogy egyre jobban megismertük egymást, kapcsolatunk néhány év alatt barátsággá alakult.

Két területtel foglalkozom. A városnak és Moson megyének *római kori történetével*, amihez Pusztai Rezső, nyugdíjas múzeumigazgatótól kapok szakmai irányítást: amit én kutatásaim eredményeképp fel tudok mutatni, azt ő szakmailag értékeli. A másik pedig az 1848-as szabadságharc emlékei Moson megyében és városunk történetében. Ezek a tárgyi emlékek a múzeumot illetik meg, a Hansági Múzeumban kerülnek leltározásra, amit Rezső bácsi végez.

Pusztai Rezső: Amióta 1950-ben a magyaróvári múzeumhoz kerültem. Általában a különböző földmunkák leletmentésein dolgoztam. Előzőleg Kaposváron keleti-gót temetőt ástam ki, ami még most is egyedüli az országban. Itt pedig a pusztuló római telepeket, és bronzkori temetőket sikerült a múzeumba begyűjteni és megmenteni a pusztulástól.

Juhász Zsolt: *Vannak még olyan helyek, amiket föl lehetne tární?*

Pusztai Rezső: Rengeteg van! Főleg római kori lelőhelyek, abban igen gazdag ez a terület. Itt a Limes mellett erődítmény volt Óváron is, aztán Quadrátán – ma Barátföldpuszta –, valamikor ide tartozott Geruláta is – ma Oroszvár. Ezekről a helyekről vannak a múzeumnak nagyon szép, értékes leletei vannak. A leleteket először tisztítani kell, majd restaurálni, konzerválni. Nagyon sok érme került felszínre, ezeket is meg kell határozni, be kell leltározni, mint nyugdíjas, ezeket dolgozom fel.

Németh Alajos: A Mosonmagyaróvári Múzeumbarátok Egylete négy év óta szervez egy előadássorozatot, amelyben Pusztai Rezső bácsi bemutatja azokat a területeket, amelyek anyagát sikerült nagyjából begyűjteni. Őzre kerültek a mosonszolnoki római leletek, előtte az Albertkázmér környéki római lelőhelyek, és pillanatnyilag – éppen az említett Barátföldön – egy római tábor feldolgozása folyik. Rezső bácsi itt igen érdekes területre „ásta be” magát, mégpedig a római ólomleletek témájába, ami rendkívül érdekes anyag lesz.

Régészeti topográfiát készítettünk Moson megyéről. Tizenöt év alatt 450 település nyomait találtunk meg, döntő részük – ahogy Rezső bácsi mondta – római kori. Ezek mind szántóföldek, illetve másként veszélyeztetett területek. Ezeket azonban, az új törvény értelmében, csak a műemlékvédelmi hatóság engedélyével lehet beépíteni, tehát az anyagot meg kell menteni.

*

Tuba László: A Hansági Múzeumhoz tartozó Cselley-házban vagyunk, és bemutatom Thullner István tanár urat, a múzeum helytörténészét. Most azonban nem a múzeumról lesz szó, hanem Mosonról.

Thullner István: Mosoni születésű vagyok, és elsősorban a régi Moson vármegye területének kutatásával foglalkozom. Mindig mondtam, hogy a történelemtanárokat a kényszer viszi rá, hogy helytörténettel foglalkozzanak, mert a helyi tanterv szükségessé teszi. Engem is ez készítetett először, hogy az iskolákban nem volt összefoglaló mű. Gyermekkoromban a Dunán még 8-10, részben vízi-, részben kivehető malom működött, ezek közül néhánynak az épülete ma is megvan. Ez tehát a gabonakereskedelemhez kapcsolódik. Mosonnak van egy hatalmas, az 1700-as évek végén épült magtára, ami részben a gabonakereskedelemhez, részben pedig a magyaróvári Habsburg főhercegi nagybirtok gabonaellátásához kapcsolódott; de adófizető hely is volt, mert volt olyan időszak még ebben a gazdag Mosonban is, hogy az emberek nem tudták fizetni az adót és gabonával róhatták le. Nagyon sok iskolában adnak olyan feladatokat a diákoknak, hogy településük múltjából egy-egy részt mutassanak be, és ennek bizony ez is szerves része.

Juhász Zsolt: És akkor ide jönnek érdeklődni?

Thullner István: Jönnek, bizony jönnek. Ma már szerencsére kezükbe tudtuk adni fontos helytörténeti kiadványokat. Éppen Tuba Lászlóval közösen adtuk ki Haller János eddig csak kéziratban létező, Moson vármegye történeti földrajza című munkáját.

Tuba László: Tanár úr legújabb kutatási területe és kedves témája. hogy itt épült a Monarchia egyik legnagyobb fegyver- és lőporgyára. Ennek történetét kutatta, sőt meg is jelentette.

Thullner István: Egy „ősi” ipari parkról van itt tulajdonképpen szó. A Monarchia hadügy-minisztériuma az I. világháborúra készülődve, minden országban egymástól független hadianyag telepeket, gyárat kívánt létrehozni. Ausztriában, Csehországban már fölépültek a háború kezdetére ezek az üzemek, 1911–1912-re megérett a helyzet arra, hogy Magyarországon is legyen egy ilyen nagy hadianyag gyár. Magyaróvárra esett a választás, mert a város ingyen tudott hatalmas nagy területet adni. Ez ma az „Ipartelep” elnevezésű városrész. Annyira pontos terv volt, hogy templomot terveztek bele, közműveket, a lakóterületeket védő beton erődítményeket, és mire a háború elkezdődött, a munka is folyt már. Csakhogy a háború elvitte az embereket, hadifoglyokkal építették a gyárat itt Magyaróvárrott. Mivel ez szakipari munka volt, hadifogságba esett olaszokat hoztak ide tömegével, nem kellett rájuk vigyázni, ezek nem akartak megszökni, nem is volt őrség, öreg népfőkelők botverőkkel kísérgettek őket.

A háború végén a hadifoglyokat hazaküldték, a város díszsírhelyet adományozott az itt meghalt hadifoglyoknak. A háború végére már javában működött a hadianyaggyártás, de Trianon után le kellett szerelni a gyárat, elszállították a gépeket, a megmaradt épületekbe műtrágyagyár települt, az Első Magyar Vegyiművek Rt. Szerencsére ma már külföldi cégek is eredeti állapotukba felújítva, gyárnak használják. Nem lehet, nem szabad hozzányúlni, mert olyan technológiával és olyan minőségben épültek, hogy a várost veszélyeztette volna felrobbantásuk. Mindenképpen megnyugtató, hogy most jellegzetes városrész lett belőle. Magyaróvár egyik patinás, európai hírű üzeme, a tejüzem, a sajtgyár, az „óvári sajt” készítője, oda települt egy ilyen régi gyáregységbe.

*

Juhász Zsolt: Vendéglátónkkal, Tuba Lászlóval megérkeztünk műsorunk utolsó helyszínére, egy fazekas műhelybe. Nem is akármilyen fazekas műhelybe, hiszen ez hagyományos műhely, ahol régóta foglalkoznak ezzel a mesterséggel.

Tuba László: Én úgy tudtam, hogy már a nagypapa is ezzel a mesterséggel foglalkozott, de a háziasszonyunk most igazított ki, hogy már az 1830-as években műhely működött itt. Az óváriaknak bizonyára ismerősen cseng, ha azt mondom, hogy Zemplenszkyéknél vagyunk.

Zemplenszkyé Rujder Éva: Ott hűl a kemence, éjszaka égett benne a tűz, most olyan 700-800 fok között van, tehát folyamatosan működik. Karácsony előtt vagyunk, sok a rendelés.

Juhász Zsolt: Milyen termékeket rendelnek? Körül lehet nézni, hogy mi az, ami most tetszik az embereknek? Úgy látom, hogy a kályhától kezdve itt minden készül.

Zemplenszkyé Rujder Éva: Pontosan cserépkályha csempe készül, most az van a kemencében, mert karácsonyra ott akarnak ünnepelni a háziak, ahova a kályha épül. Mi az agyaggyúrástól a begyűjtésig a cserép készítésének minden folyamatát elvégezzük. Ha odanéz a kemence tetejére, ez egy helyi boltnak a cégére, amit a dolgozók rendeltek a főnök karácsonyi ajándékként. Ez a lányom munkája, ez este kerül majd a kemencébe és éjszaka ég. Mi négyen ebből élünk, tehát dolgozni kell reggeltől-estig, hétfőtől-szombatig folyamatosan.

Juhász Zsolt: Hogyhogy ön is, a lánya is ezt a mesterséget, vagy művészi tevékenységet választotta szakmájának?

Zemplenszkyé Rujder Éva: Meg a fiam is, aki most az apjával dolgozik, kályhát építenek éppen. Ha az ember ilyen közegben él, akkor nem maradhat ki belőle. Ez nem olyan, hogy letelek a nyolc óra és kiesik a kezemből az eszköz.

Juhász Zsolt: Van-e valami jellegzetesem hagyományos mosonmagyaróvári fazekasság, kerámia? A maguk ősei, elődei mit készítettek elsősorban és mi változott időközben?

Zemplenszkyé Rujder Éva: Amikor pontosan száz esztendővel ezelőtt idetelepült a férjem nagyapja, akkor főleg használati edényekre volt szükség. Abban főztek, abban sütöttek, abban tárolták az élelmiszer nagy részét, így elsősorban azok készültek, meg kályhacsempék. És ez annyiban változott, hogy talán díszesebbek lettek ezek a tárgyak. Ma már nem mindennap használják őket, de az emberek szívesen látnak a környezetükben olyan szebb, mutatósabb tárgyakat, amit, korábban megszoktak. Egyébként nálunk a Balaton-felvidék, a Dunántúl északi része, a Kisalföld, a Rábaköz mintái a jellemzők. A Szigetköznek igazából nem volt hagyományos mintázata, formakincse. Persze néha beállítanak olyan Istentől elrugaszkodott tervekkel, hogy az ember úgy érezi, ha hűek akarunk maradni ahhoz az esztétikai világhoz, amit szeretünk és tisztelünk a magyar népművészetben, akkor muszáj őket a helyes irányba terelni. Van, akinek nem tetszik, de így jön az ember lelkéből.

A Hansági Múzeum

Kőkút a múzeum előtt

A hősi halottak kegyeleti kápolnája